

УДК 090.1:002.1-025.25(438)''1595''

Наталія Бондар,

канд. іст. наук, старш. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**ОСОБЛИВОСТІ ПАПЕРУ ПРИМІРНИКІВ
КРАКІВСЬКОГО ВИДАННЯ
«ГЕРБАРІЯ ПОЛЬСЬКОГО» МАРТИНА УЖЕНДОВА 1595 р.**

В статті проаналізовано папір трьох примірників краківського видання «Гербарія польського» Мартіна Ужендова 1595 р. друкарні Лазарової. В складі примірників видання виявлено папір семи різних видів, що виготовлявся шістьма підкраківськими папірнями, і є типовим для тогочасного краківського паперового ринку. Встановлено посторінкове розміщення водяних знаків, їх кількісний та відсотковий склад. До дослідження також залучено аркуші одного із примірників, відновлені замість бракуючих в XIX ст. з використанням паперу першої половини XVI, а також XVII та XVIII ст. для надання примірнику повноти.

Ключові слова: філіграні стародруків, водяні знаки стародруків, папір, краківськi видання другої половини XVI ст., «Гербарій польський» М. Ужендова 1595 р.

Вивчення паперу давніх книжкових пам'яток і до цього часу належить до малодосліджених наукових аспектів на стику двох наукових дисциплін – історії книги / книгознавства та філігранології / паперознавства. Дослідження філіграней стародруків надає комплексні відомості про кількість виявлених типів водяних знаків, особливості їх розміщення у книзі, специфіку зміни одних знаків іншими, походження виявленого паперу, почерговість друку текстових частин. В окремих випадках специфіка філіграней, їх відмінності на одних і тих же аркушах різних примірників дозволяють виявити варіанти набору та друку або друковані вставки пізнішого часу. Попри таку інформативність філіграней стародруків цей потенціал здебільшого залишається невикористаним книгознавцями, бібліографами, джерелознавцями та істориками паперу. Неактуалізованою дослідниками також залишається «об'єктивність» датування філіграней стародруків порівняно з датуванням інших документів, оскільки книжки видавалися великими тиражами, і придбаний для їх друку папір одразу ж

використовувався. Філіграні ж одиничних документів – листування, фінансових розпоряджень, заповітів – є більш суб'єктивними, оскільки використаний для їх написання папір міг перевозитися на значні відстані та використовуватися через значний час після виготовлення.

Наш досвід дослідження філіграней стародруків насамперед як історико-книгознавчого та бібліографічного матеріалу наразі складається з вивчення паперу кількох десятків видань другої половини XVI – першої половини XVII ст., надрукованих в Острозі, Вільнюсі, Львові, Москві, Заблудові, Кракові. Для встановлення того, яким чином був придбаний папір для друку видання, чи він є однорідним або відмінним у різних примірниках, бажано аналізувати кілька повних примірників одного видання. Папір міг закуповуватися у вигляді однієї великої партії перед початком друку. Таких випадків зафіксовано мало. Переважно закупівля паперу для друку книжок здійснювалася поступово, у вигляді окремих партій, – іноді їх обсяг можна встановити, проаналізувавши динаміку зміни знаків, іноді при однорідності філіграней зміну однієї партії паперу іншою виявити складно, а то й неможливо.

Загалом дослідження паперу краківських видань другої половини XVI – початку XVII ст., окрім вивчення наповнення місцевого паперового ринку, що був одним із найпотужніших у Європі, також дозволяє зібрати більш об'єктивний філігранознавчий матеріал для датування українських, білоруських, литовських документів, оскільки саме краківський папір переважав у той час на цих територіях. Важливо й те, що тогочасний краківський папір, використаний у місцевих стародруках, мав дуже незначну часову залежаність (тобто строк від виготовлення до застосування), або не мав її взагалі, оскільки попит на папір у другій половині XVI – початку XVII ст. завдяки активізації видавничої справи суттєво переважав пропозицію, і папір розкуповувався одразу ж після виготовлення. Відтак для стародруків, надрукованих на краківському папері, залежаність паперу теж буде мінімальною, відповідною лише до строку, потрібного для транспортування паперу.

Дослідження краківського паперу в складі місцевих стародруків є цінним джерелом інформації з огляду того, що у майбутньому дозволить прослідкувати ступінь збігу філіграней стародруків, виданих у Кракові, з книжками, що вийшли друком в Україні та Литві. Це, можливо, дасть змогу уточнити датування деяких «проблемних» українських і литовських кирилических друків, виданих в Острозі та у Вільнюсі.

Предметом аналізу у представленій публікації стали філіграні паперу «Гербарія польського» Мартіна Ужендова, виданого у Кракові в «Друкарні Лазаровій», тобто Лазаря Андришовича у 1595 р. (Martin Urzędow. Herbarz polski. – Kraków: Drukarnia Łazarzowa, 1595. 2°. [8], 488, [2] s.). Дослідження проведене на матеріалі трьох примірників цього видання з фонду відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ (шифри зберігання In74, In5431, In5432).

За змістом «Гербарій польський» – відомий гербарій польського дослідника, вченого-ботаніка, доктора медицини Мартіна з Ужендова (або Ужендова; бл. 1500–1573), випускника та викладача Краківської академії. Освіту він здобував також в Італії. Свого часу автор був придворним лікарем гетьмана Я. Тарновського, потім обіймав посаду сandomирського каноніка. Свою ботанічну працю, в якій вміщено описи близько 450 рослин, він готував упродовж 1543–1553 рр., однак вона вийшла друком більш ніж через сорок років після завершення та через 20 років після смерті автора. Загалом подібні ілюстровані гербарії, видані переважно у Німеччині та Польщі, мали широку популярність.

Перед тим, як перейти до аналізу філіграней примірників, відзначимо особливості організації «Гербарія польського» Мартіна з Ужендова 1595 р. У виданні посторінкова пагінація, крім 488 сторінок основного рахунку є також 4 початкових нумерованих аркуші та один кінцевий. Загальна кількість аркушів складає 246, відтак повний примірник містить 123 зображення сюжетних філіграней. Книжка складається з 43 зошитів, позначених сигнатурами у вигляді латинських літер. Зошити переважно шестиаркушні, в кінцевій частині трапляються чотириаркушні, останній зошит – двоаркушний.

Три проаналізовані примірники неповні, у примірнику In74 бракує 6 % аркушів, у примірнику In5432 – більше 10 % початкових та кінцевих аркушів, у примірнику In5431 – більше 40 % від загальної кількості аркушів, в тому числі суттєвої частини аркушів на початку книги до с. 159 і кількох кінцевих аркушів. У середньому дефектність становить 20 % на примірник.

Загалом у складі трьох проаналізованих стандартних примірників «Гербарія» Мартіна Ужендова 1595 р. ми виявили філіграні шести сюжетів, типових для краківських видань середини 1590-х рр. Це філіграні Ястжембец (або Тупа підкова) у бароковому картуші під короною [8, № 2685–2687], Єліта двох видів у барокових картушах (більша – [2, № 187], менша – [8, № 1539]), Топор у бароковому картуші під півмісяцем з невеликим орлом

[8, № 1706], Абданк у хвилястому картуші [8, № 1040–1041], Лебідь у бароковому картуші [8, № 1008], Леопард / Піворла у бароковому картуші [8, № 1278]. Відсотково розподіл паперу за сюжетними філігранями виглядає таким чином – Ястжембец – 36 %; Єліта – 16 %; Топор – 13 %; Абданк – 8 %; Лебідь – 4 %; Леопард / Піворла – 3 %, не встановлено знаків – 20 %. У примірниках використано папір щонайменше семи видів, що вироблявся шістьма різними підкраківськими папірнями. Краків був одним із провідних центрів папірництва, і у місцевих виданнях використовувався виключно папір підкраківського виробництва.

За якісними ознаками папір «Гербарія» Мартіна з Ужендова 1595 р. можна охарактеризувати як папір помірної якості. Папір всіх трьох примірників за видами філіграней та їх розподілом у межах зошитів однорідний. Аналіз динаміки зміни видів філіграней свідчить, що папір синхронно змінюється в усіх трьох примірниках. Вірогідно, він закуповувався невеликими партіями для друку кількох, а подекуди й одного зошита. Аж до 14 зошита (сигнатура M, сторінки 143/144) використовується виключно папір Ястжембец, далі домішуються види Єліта та Абданк. Зі сторінок 245/246 (зошит 22, сигнатура X) використовується виключно папір Єліта. Починаючи з зошита 26 (сигнатура Bb, сторінки 299/300), змішуються види паперу Єліта та Ястжембец. Зі сторінок 335/336 (зошит 29, сигнатура Ee) використовується папір Абданк, з сторінок 349/350 (зошит 31, сигнатура Gg) до нього додається папір Топор. На сторінках 391/392 (зошит 34, сигнатура Kk) усіх трьох примірників використано папір Лебідь. На сторінках 397/398 (зошит 35, сигнатура Ll) виявлений папір Леопард / Піворла разом із папером Топор, на наступних аркушах – Топор. На сторінках 425–428 (зошит 37, сигнатура Nn) філігрань Леопард / Піворла трапляється разом із папером Топор. У зошиті 38 (сигнатура Oo) на сторінках 425–428 використано папір Лебідь та Топор. З цього ж зошита і до кінця книги бачимо знак Єліта, змішаний з меншою кількістю паперу Топор та Абданк.

У Додатку подано видовий розпис філіграней у трьох проаналізованих примірниках із зазначенням сторінок їх розміщення, що унаочнює викладений у публікації матеріал. За типологічними ознаками всі філіграні «Гербарія» Мартіна Ужендова 1595 р. геральдичні, вони зображують герби власників папірень, іноді гербові сюжети доповнені негербовими елементами (герб Топор – зображеннями орла й півмісяця), всі знаки включено у барокове обрамлення, що набуло популярності починаючи з останніх десятиліть XVI ст.

Як ми вже зазначили, всі виявлені філіграні мали краківське походження, вони були активно представлені на місцевому паперовому ринку та використовувалися в інших стародруках, виданих у Кракові. Спробуємо коротко охарактеризувати походження паперу за філігранями, виявленими у складі «Гербарія». У спеціальних публікаціях вказується на виробництво паперу з філігранню Ястжембец (або Тупа підкова) у бароковому картуші в Оклесьні під Краковом [4, с. 205; 7, s. 280 (Оклесьна), s. 275 (Грембеніце)]. Філігрань зображує хрест, вписаний у підкову. Назву герба, а відповідно й філіграні, встановити важко, оскільки обрамлення знаку не дозволяє визначити верх та низ зображення. Продукцію зі схожими за сюжетом філігранями в пишніших барокових картушах під коронами виготовляла також підкраківська папірня у Грембеніце. Єліта в бароковому картуші з лінійними списками відповідає однойменному польському гербу і являє собою зображення трьох перехрещених списів. Виготовлявся такий папір млином у Вільковіце під Краковом (зараз у межах міста), що був у власності краківських міщан Вільчковських [10, s. 10]. У всіх примірниках книги використано папір з філігранню Єліта двох видів – у барокових картушах з лінійними або потовщеними списками. Чи походять з цієї папірні обидва різновиди знаків, незрозуміло. Більше використовується папір Єліта з лінійними списками. Варіант Єліта з потовщеними списками трапляється виключно на 19 аркушах 23–27 зошитів (сигнатури Y, 3, Aa, Bb). Він складає приблизно третину від загальної кількості паперу зі знаком Єліта.

Походження філіграні Топор традиційно пов'язується з підкраківськими папірнями магнатського роду Тенчинських однойменного герба, у їх маєтностях Тенчинеку та Кшешовіце [10, s. 19–20]. Папір із філігранню Абданк (інакше Скарбек, Три гори) походить з папірні в Могилі під Краковом [3, с. 99]. Тій же папірні приписується й виготовлення паперу з філігранню Лебідь. Могильський масток був у власності А. Дуніна-Шпота [10, s. 14], відтак виготовлений папір маркувався його родовим гербом Лебідь. Однак папірня випускала папір зі знаком Лебідь раніше, а місце його виробництва у 1580–1600 рр. залишається невстановленим. У цей час Могильська папірня, як ми зауважували, виготовляла папір зі знаком Абданк. Серед різновидів паперу найменше представлений вид, маркований філігранню Леопард / Піворла. Його походження пов'язане з млином у Чайовіце біля Кракова, що був власністю Я. Б. Чеки [5, с. 24, № 20–241; 9, № 251–259].

Поаркушний перегляд філіграней паперу примірників «Гербарія

польського» Мартіна Ужендова 1595 р. дозволив відтворити цікаві сторінки з історії відновлення повноти примірників, у цьому випадку за допомогою вставки копій аркушів, виготовлених у XIX ст. з використанням зразків паперу різного часу та місця виготовлення. Так, у складі примірника «Гербарія» In 74 вдалося виявити аркуші з нехарактерними для часу друку книжки філігранями. Бібліографічні джерела засвідчили, що «Гербарій» М. Ужендова видавався лише один раз у 1595 р., інших публікацій твору, в тому числі й передруків XIX–XX ст., не було. Відтак неавтентичні аркуші не належали до іншого видання «Гербарія», і їх тиражування шляхом відтворення на папері середини XVI, XVII та XVIII ст. могло відбуватися, на нашу думку, не раніше другої половини XIX ст. Додрук аркушів для надання примірникам давніх видань повноти та цілісності використовували в усі часи. У XIX ст. активізувалися процеси доповнення стародруків бракуючими аркушами, виготовлення фальшивих або контрафактних видань або їх частин, оскільки повні примірники цінувалися суттєво дорожче порівняно з неповними. У цей час відбувалися процеси становлення комерційного ринку продажу раритетних видань, насамперед стародруків, та активізації бібліофільської збиральницької діяльності.

Частіше вставні аркуші не маскували під стародруковані, а за їх допомогою відновлювали повноту та репрезентативність примірників. Одним із методів ідентифікації неавтентичних аркушів служить аналіз їх водяних знаків, що і продемонстрував примірник «Гербарія» Мартіна Ужендова 1595 р. з шифром In 74. Усього у цей примірник вставлено 10 аркушів відмінного друку – це сторінки [1–8] першого рахунку та 13–20, 23–26 основного тексту. Чи склали ці аркуші окремі двоаркуші або ж зошити, встановити складно, оскільки примірник зберігався у розбитому стані, без оправи, і був відреставрований у 2013 р. Під час реставрації блок книги був знову переплетений, також було виготовлено нову оправу з чорної шкіри.

Виявлені вставні аркуші відрізняються за якісними ознаками, зокрема, за кольором паперу, вони справляють враження відтворення тексту фототипічним способом, що почав запроваджуватися тільки з другої половини XIX ст. Порівняти їх з аркушами інших двох примірників не вдалося, оскільки обидва інші примірники не мають початку. Однак зіставлення аркушів незвичного друку з відповідними автентичними аркушами електронної копії примірника «Гербарія» Курницької бібліотеки Польської академії наук (<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/>

docmetadata?id=2636) показало, що за виглядом набору вони точно відтворюють автентичні аркуші видання 1595 р. Їх суттєва відмінність від попередніх та наступних аркушів за якістю та технікою друку, кольором та ознаками паперу спонукала нас детальніше вивчити представлені на них філіграні. Серед них великий знак Голова бика під хрестом зі змією (с. 15/16, папір дуже білий), також Ріжок поштовий у лінійному картуші (с. [3/4] І рахунку, папір світлий), Сонце з рисами обличчя (с. 23/24 папір дуже білий), Півквітки з іншим зображенням (с. 13/14, папір світлий) і ще один великий погано видимий знак (с. 17/18, папір жовтий). Виявлені водяні знаки датуються різним часом, і виготовлялися папірнями різних країн. Жоден зі знаків не належить краківським млинам другої половини XVI – початку XVII ст. Філігрань Голова бика датується першою половиною XVI ст., рахується серед найбільш поширених у цей час в Європі, вірогідніше, має німецьке походження. У краківських друках 90-х років XVI ст. такий папір не використовувався, тому він явно є нехарактерним для цього видання. Всі інші види паперу також не належать краківським папірням і не трапилися нам у жодному з місцевих видань цього періоду, гіпотетично це філіграні кінця XVII–XVIII ст. Постає питання, чому у примірник потрапив папір із філігранями зовсім іншого часу та ареалу побутування. Вірогідно, надруковані у другій половині XIX ст. аркуші, що є копіями автентичних, друкувалися з метою доповнення примірника. Окрім цих аркушів у примірнику бракує 12 кінцевих аркушів (с. 461–488, [1–2]), однак вони не були відтворені фототипічно.

Дослідження особливостей примірника «Гербарія» дозволило встановити, що відтворення його повноти пов'язане з його походженням зі збірки українського поміщика, науковця та природознавця Владислава Монтрезора. На титулі «Гербарія» є характерний підпис графа В. Монтрезора «CteLdeM», тобто «Граф Ладіслав де Монтрезор», а також його ж ескібрис у вигляді круглої білої наліпки з тисненням золотом гербом Монтрезорів під дев'ятизубцевою короною з перлинами в округлій рамці [1, с. 70–72; 6, с. 112]. Граф Владислав Владиславович Монтрезор (?–1903) був відомим ботаніком-науковцем та бібліофілом, проживав у Козині Київської губернії. Маєток він отримав у спадок від батька Владислава Вікентійовича Монтрезора, а той в свою чергу – від графа Владислава Браницького в якості оплати послуг садівника та упорядника мисливського господарства. Цінна ботанічна колекція В. В. Монтрезора зараз зберігається в Інституті ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. До

фондів НБУВ свого часу потрапила велика книгозбірня В. Монтрезора, що містила значну кількість книжок природничо-ботанічного змісту, в тому числі стародруковані гербарії, травники, описи рослин [1, с. 70–72].

Поки ми не маємо відповіді на питання, чи сам власник укомплектував примірник передрукованими аркушами або замовив «послугу» з відтворення бракуючих аркушів у антикварів-продавців чи фахівців-реставраторів. Варто відзначити, що з тієї ж збірки графа В. Монтрезора походить й інший примірник цього ж «Гербарія» In 5431, в якому бракує значної частини початкових аркушів. Відтворених аркушів у цьому примірнику немає. Крім того, у фонді відділу стародруків та рідкісних видань зберігається примірник «Гербарія» М. Сенніка, виданий у Кракові в друкарні М. Шарфенберга у 1568 р. (шифр In 44) з провенієнціями В. Монтрезора, у складі якого було виявлено неавтентичні аркуші [1] І рахунку, С. 421/422, 587/588, також відтворені у XIX ст. на давнішому папері з вержерями та понтозо. Відтак наявність двох примірників різних видань «Гербаріїв» з докомплектованими аркушами, що походять саме зі збірки В. Монтрезора, дозволяє припустити безпосередній стосунок власника до відновлення повноти ботанічних стародрукованих гербаріїв. Загалом поаркушні дослідження паперу стародруків відкривають нові факти з історії побутування примірників упродовж століть.

Проведене дослідження філіграней примірників «Гербарія польського» Мартіна Ужендова, виданого у Кракові в 1595 р., показало типовість використаного у виданні паперу. Динаміка зміни знаків засвідчила, що папір надходив до друкарні невеликими партіями. Використаний у трьох примірниках папір подібний, і не демонструє поділу тиражу на кращі та гірші за якістю примірники. Зафіксований випадок доповнення неповного екземпляра аркушами, надрукованими у XIX ст. шляхом фототипії, причому на давньому папері з філігранями, розширює наші знання як про своєрідну практику відновлення повноти примірників, так і про історію комплектування приватних бібліотек, зокрема, В. Монтрезора.

Додаток

Філіграні примірника In 74

Ястжембец або Тупа підкова у бароковому картуші – с. 1/2, 7/8, 29/30, 33/34, 37/38, 39/40, 43/44, 51/52, 55/56, 59/60, 67/68, 69/70, 71/72, 79/80, 81/82, 83/84, 87/88, 91/92, 95/96, 97/98, 101/102, 105/106, 109/110, 113/114, 117/118, 121/122, 127/128, 129/130, 133/134, 135/136, 139/140, 149/150, 161/162, 165/166, 175/176, 177/178, 179/180, 199/200, 201/202, 203/204, 205/206, 211/212, 213/214, 217/218, 221/222, 229/230, 235/236, 237/238, 241/242, 243/244, 267/268, 299/300, 307/308, 313/314, 315/316, 317/318, 329/330, 333/334 = 58 = 47%

Єліта в бароковому картуші з лінійними списками – с. 153/154, 167/168, 183/184, 185/186, 191/192, 225/226, 245/246, 255/256, 257/258, 281/282, 285/286, 287/288, 303/304, 311/312, 459/460 = 15 = 12 %

Єліта в бароковому картуші з потовщеними списками – с. 253/254, 271/272, 275/276, 295/296, 297/298 = 5 = 4 %

Топор у бароковому картуші під півмісяцем з орлом – с. 355/356, 359/360, 361/362, 363/364, 367/368, 375/376, 379/380, 385/386, 393/394, 403/404, 409/410, 413/414, 417/418, 421/422, 429/430 = 15 = 12 %

Абданк у хвилястому картуші – с. 35/36, 145/146, 335/336, 337/338, 341/342, 345/346, 357/358, 443/444, 445/446, 449/450, 453/454 = 11 = 9 %

Леопард / Піворла у бароковому картуші – с. 3/4, 397/398, 399/400, 427/428 = 4 = 3 %

Лебідь у бароковому картуші – с. 373/374, 391/392, 435/436, 439/440 = 4 = 3 %

Не вставновлено знаків за браком аркушів – 11 = 9 %

Підробні аркуші – с. [1/2]+[7/8] I р., [3/4]+[5/6] I р., 13/14+23/24, 15/16+21/22, 17/18+19/20 = 5 = 4 %

Філіграні примірника In 5432

Ястжембец (або Тупа підкова) у бароковому картуші – с. 29/30, 33/34, 35/36, 37/38, 39/40, 41/42, 49/50, 53/54, 57/58, 61/62, 65/66, 69/70, 75/76, 77/78, 83/84, 87/88, 91/92, 99/100, 103/104, 107/108, 109/110, 111/112, 115/116, 121/122, 125/126, 129/130, 135/136, 139/140, 143/144, 159/160, 161/162, 171/172, 173/174, 179/180, 199/200, 201/202, 203/204, 205/206, 211/212, 213/214, 223/224, 227/228, 229/230, 235/236, 237/238, 241/242, 279/280, 307/308, 313/314, 319/320, 321/322, 327/328, 331/332 = 53 = 43 %

Єліта в бароковому картуші з лінійними списками – с. 151/152, 153/154, 157/158, 185/186, 185/186, 189/190, 191/192, 225/226, 275/276, 281/282, 287/288, 299/300, 309/310, 311/312, 465/466 = 15 = 12 %

Єліта в бароковому картуші з потовщеними списками – с. 243/244, 247/248, 255/256, 259/260, 263/263, 295/296, 297/298 = 7 = 6 %

Топор у бароковому картуші під півмісяцем з орлом – с. 355/356, 359/360, 363/364, 379/380, 381/382, 385/386, 387/388, 399/400, 403/404, 413/414, 417/418, 421/422, 423/424, 435/436, 467/468 = 15 = 12 %

Абданк в хвилястому картуші – с. 155/156, 335/336, 337/338, 341/342, 345/346, 351/352, 361/362, 445/446, 449/450, 453/454 = 10 = 8 %

Лебідь у бароковому картуші – с. 383/384, 391/392, 437/438 = 3 = 2,5 %

Леопард / Піворла у бароковому картуші – с. 407/408, 425/426 = 2 = 2 %

Не вставновлено знаків за браком аркушів – 13 = 10,5 %

Філіграні примірника In 5431

Ястжембец (або Тупа підкова) у бароковому картуші – с. 161/162, 165/166, 175/176, 177/178, 179/180, 193/194, 195/196, 197/198, 205/206, 207/208, 209/210, 223/224, 223/224, 227/228, 235/236, 237/238, 239/240, 249/250, 251/252, 307/308, 313/314, 315/316, 317/318, 329/330, 333/334 = 25 = 20 %

Єліта в бароковому картуші з лінійними списками – с. 181/182, 185/186, 189/190, 225/226, 245/246, 259/260, 273/274, 275/276, 283/284, 287/288, 309/310, 311/312, 465/466 = 13 = 10,5 %

Єліта в бароковому картуші з потовщеними списками – с. 253/254, 255/256, 269/270, 279/280, 289/290, 291/292, 295/296 = 7 = 5,5 %

Топор у бароковому картуші під півмісяцем з орлом – с. 349/350, 355/356, 355/356, 363/364, 367/368, 371/372, 377/378, 381/382, 385/386, 387/388, 403/404, 409/410, 411/412, 415/416, 425/426, 429/430, 431/432, 467/468, 469/470 = 19 = 15,5 %

Абданк в хвилястому картуші – с. 335/336, 339/340, 341/342, 347/348, 357/358, 447/448, 449/450, 455/456, 463/464 = 9 = 7 %

Лебідь у бароковому картуші – с. 373/374, 391/392, 439/440, 441/442, 443/444 = 5 = 4 %

Леопард / Піворла у бароковому картуші – с. 399/400, 407/408 = 2 = 2 %

Не вставновлено знаків за браком аркушів – 50 = 40,5 %

Список використаних джерел

1. Дениско Л. М. Автографи на книгах з колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / Л. М. Дениско. – Київ, 2007. – 134 с.
2. Каманін І. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII в.: 1566–1651 / І. Каманін, О. Вітвіцька. – Київ : Друкарня УАН, 1923. – 124 с. : іл.
3. Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVII веках / Э. Лауцявичюс. – Вильнюс: Мокслас, 1979. – 188 с. : ил.
4. Мякишев В. П. Бумажные секреты Мамоничей / В. Мякишев // Федоровские чтения. 2005. – Москва : Наука, 2005. – С. 199–215.
5. Пазднякоў В. С. Філіграні архіўных дакументаў Беларусі XVI – пачатку XX ст. / склад. В. С. Пазднякоў. – Мінск: БелНДЦДАС, 2013. – 256 с. : іл.
6. Рукавіщина С. В. Київський митрополит Євгеній (Є. О. Болховітинов). Біобібліографія. Бібліотека. Архів / С. В. Рукавіщина. – Київ, 2010. – 856 с.
7. Budka W. Antologia prac historyka papiernictwa Włodzimierza Budki. – [Dusznicy – Zdroj], 2009. – 352 s. : il.
8. Laucevičius E. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. : atlasas = Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII в. : атлас, [текст]. – Vilnius : Mitnis, 1967. – 577 с. ; 278 с. : іл.
9. Siniarska-Czaplicka J. Katalog filigranów czerpalni Rzeczypospolitej zebrany z papieru druków tłoczonych w latach 1500–1800 / J. Siniarska-Czaplicka. – Łódź, 1983. – [6], XXII, 64, [1], CXXXIV s. : il., 1 mapa.
10. Siniarska-Czaplicka J. Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej polskiej od początku XV do połowy XVIII wieku / J. Siniarska-Czaplicka. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1969. – 41 s., 228 tabl.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2016 р.

UDC 090.1:002.1-025.25(438)''1595''

Natalia Bondar,

Ph. D., Senior Researcher,

Head of Department, Vernadsky National Library of Ukraine

**The distinctive features of paper of Krakow edition
of Polish Herbal 1595 by Marcin Urzędów copies**

Annotation: In the article the paper of three copies of Krakow editions of Polish Herbal 1595 by Marcin of Urzędów, from Lazar printing house is analyzed. In the copies of the edition seven different types of paper were found. This paper was produced by six paper-mills nearby Krakow, and it is typical for Krakow paper market of that time. Paginal location of watermarks, their quantitative and percent composition

are defined. Also the exploration includes leaves of one of the copies In 74, restored in 19th century. Instead of missed leaves the paper of the first part of 16th, 17th and 18th century was used to complete the copy.

Keywords: filigrees of old printed editions, watermarks of old printed editions, paper, Krakow editions of the second part of 16th century, Polish Herbal 1595 by Marcin Urzędów.

УДК 090.1:002.1-025.25(438)''1595''

Наталія Бондар,

канд. ист. наук, старш. науч. сотрудник,

завотделом старопечатных и редких изданий Института книговедения
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

**Особенности бумаги экземпляров краковского издания
«Гербария польского» Мартина Ужендова 1595 г.**

В статье проанализирована бумага трех экземпляров краковского издания «Гербария польского» Мартина Ужендова 1595 г. типографии Лазаровой. В составе экземпляров выявлена бумага семи разных видов, изготовливавшаяся шестью подкраковскими бумажными мельницами, типичная для краковского бумажного рынка того времени. Установлено постраничное размещение водяных знаков, их количественный и процентный состав. Также к исследованию привлечены листы одного из экземпляров, оттиражированные в XIX ст. вместо отсутствующих с использованием бумаги первой половины XVI, а также XVII и XVIII ст. с целью комплектования полного экземпляра.

Ключевые слова: филигранные старопечатных книг, водяные знаки старопечатных книг, бумага, краковские издания второй половины XVI ст., «Гербарий польский» М. Ужендова 1595 г.